

TANZİMAT'TAN BUGÜNE SİYERDEKİ PARADİGMATİK DEĞİŞİMLER

Yasin BEYAZ

Yrd. Doç. Dr. Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, yasinbeyaz80@gmail.com

ÖZET:Bu makalede Tanzimat'tan önce başlayan ve Tanzimat'ın ilanı ile hızlanan siyer eserleri içindeki değişiklikleri ele alacağız. Önceleri yapılacak ıslahatlar için dayanak noktası olarak belli mesajlar içeren siyerler, daha sonra Şarkiyatçıların çalışmalarının etkileri sonucunda yeni bir mecraya girer. Böylelikle hem eleştirel bir yaklaşım ortaya çıkar hem de birincil kaynaklara dönme ihtiyacı iyice belirginleşir. Cumhuriyet ile beraber daha da keskinleşen modern, bilimsel, realist yaklaşım 1960 sonrasında çeviri eserlerle beraber yeni bir ivme kazanır. Siyer çalışmaları son zamanlarda meydan gelen Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri ile tekrar ilk baştaki o menkıbevi, efsanevi niteliklerine geri döner.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Cumhuriyet, siyer, mucize, İsrailiyat.

PARADIGMATIC CHANGES IN PROPHETIC BIOGRAPHY SINCE TANZIMAT REFORM TO THE PRESENT DAY

ABSTRACT:The aim of this study is to examine the changes in the prophetic biography books which begun with the announcement of Tanzimat Reforms and accelerated onward. Prophetic biography used to consist messages as a reference point for reforms but later changed its course with the effects of orientalist's efforts. Hereby, a critical approach have emerged and needs of returning to primary sources became obvious. Modern, scientific and realist approaches - which sharpened after the founding of the republic - gained new speed with the translated books after 1960s. The study of prophetic biography returned back to its legendary and mythical feature with the holy birth week celebrations of prophet Mohammed.

Keywords: Tanzimat Reform, Republic, siyer (prophetic biography), miracle, the İsrailiyat tradition.

1. Giriş:

Siyer kelimesi "seyera" kökünden olup "sire/siret" in çoğuludur. Sözlükte; bir kişinin hali, tavrı, gidişi ve ahlaki anlamlarına gelir. Siyer, terim olarak Peygamber efendimizin hayatını anlatan eserlere verilen addır. Bu eserlere "Siyer-i Nebi" ve "Siretü'n-Nebeviye" de denir.

"Megazi" ise "gazave" kökünden türetilmiş olup "magza/magzat"ın çoğul halidir. Savaş, harp hikayeleri anlamına gelir. Kavramsal olarak ise; Hz. Peygamberin savaşlarını konu edinen eserlerdir. Siyer ile megazi arasındaki fark; Siyer çok geniş bir alanı, Hz. Muhammed'in bütün hayatını kapsarken megazi daha dar bir alanı, Peygamberimizin savaş ve gazvelerini konu edinmiştir.

Klasik dönemlerde Peygamberimizin hayatını anlatan eserler için her zaman "Siyer-i Nebi", "Siretü'n-Nebi" gibi isimler kullanılırken modern dönemlerde bu "Peygamber'in Hayatı" veya "Hz. Muhammed'in Hayatı" şeklinde adlandırılmaya başlar. (Andı, 2010, s. 122)

İlk dönemlerde siyer, megazi ve hadis birbirlerinden ayrı değildir. Bunlar Hicri birinci asrın ortalarından itibaren birbirlerinde ayrılmaya başlar. Tabii döneminde sahabe devrinde ortaya çıkmayan bir ihtiyaç hasil olur; Peygamber'e dair malumat edinmek ve onunla alakalı bilgilerin öğrenmek. Bu nedenle, bu amaca cevap vermek için ilk siyer örnekleri bu dönemde oluşturulmuştur. Ancak bunlar belli bir yöntemi olmayan, düzensiz çalışmalardır. Daha sonraki dönemlerde İslam tarihi ayrı müstakil bir ilim dalı olarak kabul edilmiş ve siyer de bunun içinde ele alınmıştır.

Kur'an, Hz. Muhammed'i Müslümanlara en iyi örnek olarak göstermiş ve onun rehberliğine uyulmasını emretmiştir. Bundan dolayı O, Müslümanlar için büyük bir önem arz eder. Peygamber vefat edince ardından hayatı, sözleri, eylemleri ve fiilleri sonrakilere aktarılacak üzere toplanmaya, bir araya getirilmeye başlanır. Bu da hadis, siyer ve megazi literatürünün oluşmasını sağlar. Urve b. Zübeyr, İbn Şihab ez-Zühri, İbn İshak, siyer türünün öncülleri olarak kabul edilirler. "İbn İshak, dünya tarihini peygamberler tarihi olarak algılamış siyeri de bu tarihin son halkası olarak görmüştür." (Özdemir, 2003, s. 201) İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünü Hz. Peygamber'e kadarki peygamberlerin hayatı, ikinci bölümünü ise Peygamberimiz oluşturur. İkinci ciltte Peygamberin soyu, vahiyden önceki hayatı, peygamberliği, Mekke dönemi, Medine dönemi, seriye-gazalar ve Peygamberin vefatını ele alır.

İbn İshak tarihi gerçekliği şüpheli olan kıssalara ve İsrailiyat türü bilgilere yer verdiği için Medine'deki hadisçilerin oldukça fazla eleştirilerine maruz kalır. Bu eleştirileri dikkate alan İbn Hişam, İsrailiyat türü bilgileri, Kur'an'da yer almayan bilgileri, Peygamber ile alakası olmayan konuları, edebe muğayir ifadeleri ve tanınmamış şairlere ait şiirleri eserine almaz. (Özdemir, 2003, s. 202)

İbn Sad siyer yazıcılığında önemli bir değişiklik gerçekleştirir. İbn İshak tarafından iskeleti oluşturulan siyer yazıcılığına Hz. Muhammed'in fiziki ve ahlaki özelliklerini anlatan Şemal kısmını ekler. Böylelikle "siyer yazıcılığında bir siyer kitabında hangi bölüm ve konularının bulunacağı formatını tamamlamış oluyordu. Bundan sonra telif edilen bütün siyer kitaplarında aşağı yukarı bu format hakim olmuştur." (Özdemir, 2003, s. 202) Şemal konularının siyere dahil olması ile beraber yüceltici tavrı da

kendine yer bulmaya ve zamanla alanını genişletmeye başlar. Hatta öyle ki bu Peygamberin atalarını da içine alacak hale gelir. Böylelikle siyer kitaplarında Peygamberin nesebi, risalet haberleri, mucizeler, şemâil konuları da işlenmeye başlamış, mübalağa, yüceltme artmış, çevre kültürlerin ve diğer dine inananların etkisiyle Peygamber anlayışında ve algılayışında büyük değişimler yaşanmıştır.

“Siyer-i Erbaa” olarak isimlendirilen İbni Hişam’ın “es-Siretü’n-Nebevi”si, İbni Seyyidi’n-Nas’ın “Uynu’l-Eser fi Fünuni’l-Megazi ve’ş-Şemâil-i ve’s-Siyer”i, Muhammed bin Yusuf’un “Sebilü’r-Reşad”ı, Ali bin Burhaneddin el-Halebi’nin “İnsanu’l-Uyun”u İslam dünyasındaki en meşhur dört siyer kitabıdır.

Müslümanların özellikle Ehl-i kitap ile yani Yahudi ve Hıristiyanlarla karşılaşmasından sonra Hz. Musa ve Hz. İsa’nın mucizelerine benzer mucizelerin Hz. Muhammed’de de bulunması gerektiği kanaati yaygınlaşmıştır. Diğer din mensupları ile yaşanan nübüvvet tartışmalarında mucizesiz peygamber olamayacağı fikri hasıl olunca bu düşünce, siyer kitaplarını da etkilemiştir. Bu nedenle çok erken dönemde siyer kitaplarında mucizelere yer verilmeye başlamış ve zamanla da oldukça fazla derecede sayıları artmıştır.

Böylece karşılaşılan kültürlerle yaşanan diyaloglar nedeni ile hem savunmacı hem de yüceltici bir anlayış belirmiş, bunun için ortaya konan kurgular zamanla gerçeğin yerini almış ve siyer yazıcılığının içine iyice sirayet etmiştir.

“İslam’ın ilk döneminde yaşamış Peygamberi görmüş, ona inanmış ve onun sohbetine katılmış olan ilk kuşak sahabiler onunla bir ‘dostluk ilişkisi’ kurmuşken sonraki kuşaklar bu ilişkinin biçiminden ve yarattığı atmosferden uzaklaştıkça onunla bir ‘aşk ilişkisine’ yönelmişlerdir. Aşk ilişkisinin karakteristik özelliği aşkın maşuka çılgınca bir bağlılıkla bağlanmasıdır. Bu çılgınca bağlılık her türlü makuliyet ve akılcılığı ortadan kaldırmakta, sevgiliyi yüceltmeyi ve kutsallaştırmayı beraberinde getirmektedir.” (Canatan, 2010, s. 59) Bu durum beraberinde Peygamberle alakalı olarak beden ve ruhen kusursuzluk, çeşitli mucizeler, beşerüstü bir varlık olarak diğer insan ve peygamberlerin en üstünü düşüncesini doğurmuştur.

Her siyer kusursuz bir başarı hikayesi olarak tasarlandığı için orada her şey mükemmeldir. Siyer, kişi merkezli bir tarih yazımı olduğu (özelikle de Peygamberimiz) için tabiatı gereği ele aldığı kişiyi yücelten, onu diğerlerinden üstün kılan niteliklerle sarmalanması gerekir. Burada gerçek bir tasavvura, yaşanan olaylar, hadiseler bir tasarıya dönüşür.

Peygamber etrafında oluşturulan bu mitolojik ve efsanevi tasavvurun sonucu olarak O, artık örnek alınacak bir insan olmaktan çıkmış, kendisine hayran olunacak, aşık olunacak, ümmeti olmaktan gurur duyulacak bir peygamber haline gelmiştir. Ancak bunda da çok ileri gidip haddi aşmaya başlayanlar ortaya çıkmıştır. “Birçok peygamber önce mecazi anlamda ‘Allah’ın oğlu’ ya da ‘Allah’ın sevgilisi’ olarak takdim edilmiş, sonrada bir anlam kaymasıyla bu hakiki bir inanca dönüşmüştür. Bu Kur’an ifadesiyle şirktir. ‘Aşk edebiyatı’ olarak lanse edilen ve Hz. Peygamberi yücelten edebiyat ister amaçlasın, ister amaçlamasın böyle bir sonucu doğurma riskini bünyesinde taşımaktadır.” (Canatan, 2010, ss. 62-63)

2. Osmanlı Klasik Dönemi:

Türkler Müslüman olduktan sonra İslam dininin peygamberini tanıyıp öğrenmek istemişlerdir. Bundan dolayı da Peygamberin, hayatı, savaşları, mucizeleri, hicreti, şekil ve şemâli, ahlaki özellikleri ile alakalı ilkin Arapça ve Farsçadan çeviriler yapmışlar daha sonra da telif eserler kaleme almışlardır. “Türkler, Peygamber hakkındaki bilgilerini önce sözlü kaynaklardan almışlar, daha sonraları ise hadis kitapları, siyerler, genel İslam tarihleri, kısas-ı enbiyalar gibi yazılı kaynaklara da ulaşmışlardır.” (Seyfettin, 2000, s. 197)

XIV. yüzyıldan itibaren daha önce devam eden, az çok sürdürülmeye çalışılan tenkitçi siyer algısı yerini nakilci, taklitçi, kendinden öncekilerden herhangi bir fark meydana getirmeden onların aynını devam ettiren eserler ortaya konur. (Utku, 2010, s. 69) Bu taklitler sonucunda bir müddet sonra kalıplaşmış, katılaşmış, değişmez ve birbirinin aynı siyer eserleri bir bir İslam dünyasını kuşatır. Böylelikle zamanla gerçekler, tarihi hakikatler yok olur. Osmanlı döneminde kaleme alınan Ahmediye, Muhammediye, Kara Davud, Envaru’l-Aşikin gibi eserlerde Peygambere ait gerçeklikler ve kurgu o kadar birbirine geçmiş bir durum arz eder ki onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ayrıca bu kurgu malzemesi içerisine tasavvufi düşüncenin de peygamber sevgisi ilave edilmiştir. (Özdemir, 2003, s. 206) Peygamber’den ziyade bir peygamber sevgisinin halka aşılacak istenmesi merkeze alınmıştır.

Siyer ilmi bizde yani özellikle Türkçede Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar tarihin ilminin değil edebiyatın alanı içinde şekillenmiştir. Bunda Kısas-ı Enbiya’nın büyük bir payı vardır. “Bu verimli kaynağın en geniş ve bazen İsrailiyata varan derinlemesine bilgilerle donanmış, çeşitli malzemelerle heyecan verici hale gelmiş kısmı ise daha çok Hz. Peygamberin şahsı, hayatı ve çevresi ile ilgili olan bölümdür. Bu sebeple sadece dini ve Tasavvufi edebiyatta değil, Halk edebiyatından Divan edebiyatına varıncaya kadar Türk edebiyatının hemen bütün devre, tür ve şekillerinde bu zengin malzemenin en geniş biçimde faydalandığını ve dolayısıyla da ana kaynak durumuna yükseldiğini söylemek yerinde olacaktır.” (Aksoy, 2012, s. 187)

Klasik edebiyatımızda siyer/manzum siyer haricinde doğrudan Hz. Peygamberi anlatan birçok tür mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Na’t, Mevlid, Hilye, Miraciye, Kırk Hadis, Regaibiye, Mucizat-ı Nebi, Esmâ-i Nebi, Hicretname vb. Bu türlerin her biri Peygamberimizin hayatının bir bölümünü ya da onun bir yönünü ele almaktadır. Bu türdeki “eserlerin hemen hepsi Hz. Peygamberin hayatına tahsis edilmiş kitaplar/metinler olmakla beraber usul, muhteva ve üsluplarından ötede hedef kitleleri oluşturmak istedikleri hissiyat-zihniyet dünyası ve gerçekleştirmek istedikleri peygamber tipolojisi itibarıyla de farklı olan fakat eşzamanlı olarak, yan yana, birlikte bulunan, birbirini besleyen ve tahkim eden metinlerdir.” (Kara, 2005, ss. 83-91)

Bilinen ilk tercüme siyer kitabı Erzurumlu Kadı Mustafa Darir'in *Sireti'n-Nebi* adlı eseridir. İlk Türkçe telif eser ise Alaşehirli Kadı Veysi'nin *Siyer-i Nebi*'sidir. Erzurumlu Darir'in siyeri ilk olduğu için kendinden sonra gelen yazarları ve onların eserlerini de etkilemiştir. Darir'in eserinde Hz. Peygamber'in doğumunu anlattığı kısımlar "mevlid" in Türkçedeki ilk örnekleri arasında yer alır ve Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat* isimli mevlidine de kaynaklık eder. Mustafa Darir'in bu eseri sarayda olduğu kadar halk arasında da yaygınlık kazanır ve Osmanlı tarihi boyunca el üstünde tutulur. Avamın irşadı için okunan bu eser, şehzade III. Mehmed'in emriyle saray atölyelerinde 800'den fazla minyatürle tezyin edilip altı ciltlik bir nüsha oluşturulur. (Gottfried, 2010, s. 326)

Siyer kitapları genellikle mensur olarak yazılmalarına rağmen manzum ve hem mensur hem de manzum olarak yazılanları da vardır. Manzum siyerler Peygamberin hayatını Türk okuyucusunun anlayabileceği tarzda onlara ulaşmasını sağlamıştır. Ahenkli ve müzikal yapı bunda büyük pay sahibidir. Bu eser geceleri kahvehanelerde ve evlerde bir işi tarafından makamlarla okunmuş bilgilendirmek amacıyla yazılmışlardır. (Öztürk, 2007, s. 216)

Dini edebiyatımız içerisinde geniş halk kitlelerini yüzyıllar boyunca etkileyen eserlerin başında Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye isimli eseri gelir. Bu manzum eser, çok az esere nail olacak bir şöhret elde etmiş, ünü Anadolu coğrafyasının dışına taşımıştır. Hatta öyle ki bu eserin belli kısımları mevlid gibi bestelenerek okunmuş ve bunu okuyanlara da Muhammediyehan denmiştir. Muhammediye kadar halk arasında etkili olmuş diğer bir manzum siyer de Abdurrahman isimli bir zatın kaleme aldığı *Siyer-i Nebi* adlı eseridir. Bu eser geceleri kahvehanelerde ve evlerde bir işi tarafından makamlarla okunmuş diğerleri de bunu dinlemiştir. Hatta bu gelenek yakın zamana kadar devam etmiştir. (Kocatürk, 1964, s. 272)

Osmanlı döneminde ortaya konan siyer çalışmalarındaki dil ve anlatım daha sonraları büyük eleştirilere neden olmuştur. Bunun nedeni toplumun genel kabulü olup, toplumsal bilinç altına yerleşen mucizelerle dolu bir Peygamber algısıdır. Halk kendisinin içine dahil edildiği kendisini saran, içine alan bir metin arar. İşte bu nedenle hikaye ve duygusal yönü ön planda olan, olayların aktığı, diyaloglar içeren metinler halk arasında daha fazla kabul görür.

"Osmanlı'da XIX. yüzyılın başlarına kadar yazılan Türkçe telif siyer sayısı manzum ve mensur olmak üzere on altı kadardır. Bu sayı XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar yirmi eser olarak tesbit edilmiştir." (Tergip, 2010, s. 227) Cumhuriyet devri şairlerinden birkaçı hariç (Necip Fazıl/Esselam, M. Asım Köksal/Peygamberimiz) manzum siyer yazma geleneği Osmanlı ile beraber son bulmuştur. (Özdemir, 2003, s. 216)

3. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadarki Dönem:

Osmanlı'da Tanzimat'a kadar yazılan siyerlerin büyük bir kısmında menkıbe ön plandadır. Peygamberin teolojik yönünü anlatan birçok Arapça eser olmasına rağmen bunlardan sadece Kadı İyaz'ın *eş-Şifa'sı* Türkçeye tercüme edilmiş ve kabul görmüştür. (Gottfried, 2010, s. 326)

XIX. yüzyılda Şarkiyatçıların da etkisi ile siyer alanındaki çalışmalarda çeşitli değişimler yaşanır. Siyer malzemesi ciddi anlamda eleştiriye tabi tutulup bunların sahihliği konusunda çeşitli incelemeler yapılır. "XIX. Yüzyılda Hindistan'da Seyyid Ahmed Han, XX. Yüzyılın ilk yarısında Reşid Rıza ve Ferid Vecdi, sonra da İzzet Derveze, Hz. Peygamberin hayatını yeniden ele alma ihtiyacı hissettiler. Bu bilim adamlarının siyere yaklaşımında gözlenen ortak nokta kıssalar, mucizeler ve yüceltilmiş şemal bilgileriyle tarihi şahsiyeti örtülmüş bulunan Hz. Peygamberi tekrar tarihi kimliği içerisinde örnek Peygamber haline getirmek, onun ıslahatçı ve mücadeleci kimliğini ön plana çıkarmaktır." (Özdemir, 2003, s. 207) Böylelikle Derveze, Muhammed Heykel gibi isimler Kur'an merkezli siyerler kaleme alırlar. Türkiye'de bu anlamda Şarkiyatçılara karşı bir savunmacı bir de yenilikçi çizgi ortaya çıkar. Filibeli Ahmed Hilmi ve Manastırlı İsmail Hakkı Bey savunmacı tavrın temsilcileridir. Ahmet Cevdet Paşa, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı gibi isimler ise yenilikçileri temsil ederler. Savunmacı tavır sergilediklerini belirttiğimiz yazarların bu tavrında eleştirilerin Peygambere kadar uzanma korkusu içinde olduklarını da unutmamak gerekir. Bu durum onların tavırlarında belirgin bir rol oynar.

Şarkiyatçıların siyer ile alakalı olarak içerikten çok tarih kaynakları ve metoduna yönelik eleştirileri olmuştur. (Utku, 2010, s. 71) Onların eserlerinde yapmış oldukları eleştiriler Müslümanlar arasında siyer malzemesinin güvenilirliği meselesini gündeme getirmiş ve bu da ciddi bir güven kaybına neden olmuştur. Bu durum İslam dünyasında çeşitli şekillerde yankı bulmuş ve siyer geleneğinde yeni bir dönem açılmıştır. Kıssalarla, mucizelerle tarihi kişiliği ortadan kaldırılmış Peygamberin ıslahatçı ve mücadeleci kimliği ön plana çıkarılarak "örnek peygamber" olması amaçlanmıştır. (Özdemir, 2007, s. 152) Böylelikle Kur'an merkezli ve bunun yanında ciddi tenkidlere tabii tutulmuş sahih hadislerden hareketle oluşturulmuş bir siyer ve Peygamber algısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde Şarkiyatçılar özellikle Hz. Muhammed üzerinden İslam'a ve Müslümanlara saldırırlar. İslam'a yönelik eleştirilen neredeyse tamamı Peygamber etrafında şekillenir. (Schimmel, 2002, ss. 404-410) Bu nedendir Muhammed İkbâl, Cavidname'de "Allah'ı inkar edebilirsiniz ama Hz. Muhammed'i asla inkar edemezsiniz." demektedir. Şarkiyatçıların ortaya koydukları eserleri sonucunda yukarıda da belirttiğimiz gibi savunmacı ve yenilikçi iki yaklaşım ortaya çıkar.

Bu dönemde siyer yazıcılığında yeni yaklaşımlarla eserler verildiği gibi eski geleneği devam ettiren birçok eser de kaleme alınmıştır. Modern anlamda yeni yaklaşım sunanlar: Namık Kemal, Naci Kasım, Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Ahmet Cevdet Paşa (Ahmed Cevdet Paşa yöntem modern olsa da yapı bakımından eskidir). İslami geleneği yeniden kurup yorumlayanlar –ki bu da aslen modern bir yaklaşımdır–: Filibeli Ahmed Hilmi, İzmirli İsmail Hakkı. Ayrıca tamamen geleneğin izini sürdüren bir de Düzceli Yusuf Suad vardır. (Gottfried, 2010, ss. 321-323)

Ortaya konan bu farklı yaklaşımlar nedeniyle geleneği devam ettirenler siyer-edebiyat ilişkisini de sürdürürler. Onlar sonradan gelenlerin Peygambere duymuş oldukları hasreti ortaya koyarak “uzaktan sevme”nin verdiği ateşin özlemi yansıtır. Bu özlüm sayesinde ki İmam Tirmizi hadis ilminden faydalanarak bir edebi ürün olan Peygamberin bedeni niteliklerini anlatan “şemail” yazılar olarak karşımıza çıkar. (Eraslan, 2010, s. 162) Hz. Muhammed’i görmeyenler duyduklarından, işittiklerinden, geçen onca zamandan yola çıkarak duygu ve düşüncelerini ortaya koyarlar. Burada merkeze konan şey anlatıdır, işitmedir, tahkiyedir.

“Siyer-i Nebi yazımına gösterilen alaka XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın başlarında yavaş yavaş azalır; fakat tür 1870’lerden sonra artık daha geniş bir halk kitlesine hitap ederek ve çok farklı yaklaşımlarla yeniden ortaya çıkar.” (Gottfried, 2010, s. 327) Bu tarihten itibaren ortaya çıkan siyerler ideolojik ve didaktik bir mahiyet kazanırlar. Geçmiş değişim için bir araç olarak kullanılmaya başlar. Reformcu padişahlar yapmış oldukları reformları belli bir dini kalıp içinde sunmak için Peygamberi de o kalıp da işlediler. Örneğin “Hamzanameler sadece geniş halk kitlesini eğlendirmek için değil, aynı zamanda savaş arafesinde morali yükseltmek amacıyla Yeniçeri ordugahlarında da okunmuştur.” (Mehmet Tahir, 1333-1342, s. 35)

Bu dönemde ortaya konan siyerlerde Peygamberimiz kendisine mucizeler ve olağanüstü nitelikler verilen, Allah’ın verdiği emirler haricinde bir şey yapmayan bir kişi anlayışını terk edilmiştir. Onun Peygamberliği haricinde insan olduğunu ve insani niteliklerinin de olması gerektiği ortaya konmuştur. Ayrıca mucize ve menkıbelerin büyük bir kısmı tenkide tabi tutulup terk edilmiştir. Bunun yanında kaynaklara dönüş söylemi de ön plana çıkmaya başlamıştır.

Osmanlı’nın modern siyer yazıcılığı az çok ideolojik bir karakter arz eder. Tanzimat’tan itibaren Osmanlıda meydana gelen düşünsel değişim ister istemez yeni olmadığını, tarihi kökleri olduğunu göstermek için geçmişe yönelecektir. Bunun sonucunda geçmiş olarak İslam ve ilk döneme yönelme dikkati çeker. Namık Kemal, Osmanlı kimliğini oluşturmak ve bu kimliği inşa etmek için İslam’ı kendisine referans olarak almıştır. Peygamberin Medinelilerle yapmış olduğu mutabakat onun için bu anlamda delil ve düşüncesine temel olmuştur. Böylelikle Hz. Muhammed yaşadığı toplumda hem reformcu hem de yenilikçi, değişimin öncüsü olarak karşımıza çıkarılmıştır. “Halbuki eski siyer yazımı İslam’ın sabık vahiyleri düzeltici rolünü önemseme eğiliminde olmuştur.” (Gottfried, 2010, s. 331) Burada durum tamamen değişmiştir. Peygamber artık geçmiş vahiy veya ümmetlerle değil kendi ümmeti içindeki yeni dönem ve yeni şartlarla muhatap kılınmıştır.

Osmanlı imparatorluğunun reformcu padişahlarından olan III. Selim ve II. Mahmud yapmış oldukları bu reformlara dayanak olarak Müslümanların önderi olan, örnek kişi Hz. Muhammed’in dönemine ve hayatına müracaat ederler. Nizam-ı Cedid ordusuna karşı ortaya çıkan aksülameli kırmak için Mehmed Münib Efendi *Fezail-i Cihad* adlı bir eser kaleme alarak III. Selim tarafından kurulan Nizam-ı Cedid’in şer’an meşruluğunu ortaya koymuştur. Yeniçeriliğin ilgasından önce aynı şahsın Türkçeye çevirmiş olduğu Şeybani’nin *Siyer-i Kebir*’ini Sultan II. Mahmud bastırıp dağıtmıştır. (Beydilli, 1995, s. 223) Burada da orduda yapılacak olan tanzim ve düzenlemelerin dine ve Peygamber’in eylemlerine uygun olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Ahmet Cevdet Paşa’nın *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*’sı halkın anlayacağı dilde, sade, gösterişsiz olduğu için halk tarafından oldukça fazla beğenilmiş ve uzun yıllar boyunca ellerden ve dillerden düşmemiştir. Cevdet Paşa’nın eserinin rağbet görmesinin bir sebebi de eski geleneği sürdürmesi ve hikayeci dili korumasıdır. O, Peygamber’in hayatını anlatırken yakın dönem yani Osmanlı kaynaklarına değil ilk dönem Arapça kaynaklara dayanarak eserini kaleme almıştır. İlk kaynaklara giderek eserini daha güvenilir ve sağlam olacağını düşünmüştür. (Ağırakça, 1986, ss. 127-144) Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*’da Şarkiyatçıların eleştirmiş oldukları zayıf rivayetleri bertaraf ederek hurafelerden arındırılmış, ayet ve hadis merkezli bir siyer ortaya koymaya çalışır. Bu elemeleri yapmasına rağmen edebi bir üslub takınmayı elden bırakmaz.

Bu ve sonraki dönemlerde hem gaza ve cihat ruhunu aşılacak eserler yayınlanır hem de ilk dönem yani (Peygamber dönemi) ile direk bağlantı kurulmaya çalışılır. Bundan dolayıdır ki Yeniçerilerin ilgasından sonra kurulan orduya Asakir-i Mansure-i Muhammediye ismi verilir. Ayrıca yaşanan siyasi ortam siyere bakışı da etkilediği için sürekli savaşlar nedeniyle yazılan siyer kitapları da Peygamberin savaşlarını merkeze alır. Ahmed Refik 1906 yılında *Gazavat-ı Celile-i Muhammed* adlı bir eser yazar. Bu eserde sadece Hz. Muhammed’in komuta ettiği Bedir, Uhud, Hendek ve Huneyn Savaşlarını anlatır. Olayları anlatırken kendinden öncekilerin aktardıkları mucizelerin bir kısmını es geçer bir kısmını da dönemine uygun bir dille anlatmaya, izah etmeye çalışır. (Gottfried, 2010, s. 328) Ahmet Refik, anlatmış olduğu savaşları ve olayları kendi dönemini de dikkate alarak yorumlar.

İzmirli İsmail Hakkı da *Gazilere Armağan* adlı eserinde milletine hizmet eden bir ordudan bahseder. Savaş, dünyevi zenginlikler için değil İslam’ın yüceltilmesi için yapılmalıdır. İsmail Hakkı bütün bunları ele alırken Kur’anî nakilleri ve Peygamberimizin sözlerini merkeze alarak hareket eder. Ayrıca temel ve güvenilir kaynaklar üzerinden hareket ederek Onun özellikle ahlaki ve hukuki yönlerini ön plana çıkarır.

Musahibzade Mehmed Memduh’un *Gazavat-ı Celile-i Peygamberi (Muharebat)* (Mehmet Memduh, 1917) adlı eserin yazılış amacının “mucizevi ve parlak zaferlere dair hikayelerin yardımıyla savaş meydanında yaklaşmakta olan bir yenilgi durumunda Osmanlı halkının moralini muhafaza etmek/yüksek tutmak olduğu görünür.” (Gottfried, 2010, ss. 330)

Naci Kasım, Lütfullah Ahmed müstearıyla 1915-1916 yılında *Hayat-ı Hazret-i Muhammed* adında bir eser yayınlar. Kitabın isminden de anlaşıldığı gibi eser modern bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çünkü o zamana kadar kendi geleneği içinde kimse siyer için “hayat” ifadesini kullanmamıştır. Bu isimlendirme ancak oryantalist bir eserde karşımıza çıkar. Ayrıca yazar siyer malzemesi olarak kullanılan bütün menkıbevi olayları, anlatıları bir kenara bırakır ve pozitivist bir yaklaşımla Peygamberin hayatını ele alır.

Celal Nuri’nin *Hatemü’l-Enbiya*’sı 1914 yılında İstanbul’da basılmıştır. O, Peygamber’in davet metodu üzerine yoğunlaşır. Hz. Muhammed’in kitleleri etkilemesi, kısa bir süre içerisinde etrafında büyük bir kalabalık kitle oluşturması, onlara yön vermesi

nedeniyle Celal Nuri onun “en büyük psikolog” olduğu kanaatine varır. Kafasında oluşturduğu sosyal reformu gerçekleştirmek için o da Peygamber’in örnekliğine başvurur.

Abdullah Cevdet 1908 yılında Hollandalı Oryantalist Dozy’nin *Essai sur l’histoire de l’Islamisme* adlı eserini *Tarih-i İslamiyet* ismiyle Türkçeye aktarır. Eserin yayınlamasıyla beraber bir büyük bir gürültü kopar. Ancak Abdullah Cevdet, bu eleştirilere karşı İslam tarih yazıcılığının tekrardan gözden geçirilmesi gerektiğini ve İslam’ın da zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanması mecburiyetini ifade eder. Dozy, Hz. Muhammed’i kurnaz bir politikacı olarak görür. Abdullah Cevdet, Hz. Muhammed’in Beni Kureyza kabilesine karşı gösterdiği tavrı eleştiren Dozy’ye katılır. Aslında onun temel amacı İslam’ı modern bilimin sonuçlarına göre tekrardan yorumlamaktır. (Gottfried, 2010, s. 335)

Filibeli Ahmed Hilmi, Dozy’nin iddialarına cevaben *Tarih-i İslam* adlı eseri kalem alır. Ahmed Hilmi kendisinin nerede duracağı konusunda bir tereddüd yaşar. “O kendisini iki grup arasında sıkışmış görür. Biri David Strauss’un yolunda İslam’ın tarihi bir kritiğini yapmak, ki bu (Dozy ve Abdullah Cevdet gibi) imanın helakine götüren bir yoldur; diğeri modern din felsefesinin cahili olan eğitimsiz ulema gibi davranmaktır. Ahmed Hilmi mucizeleri açıklarken bilimsel düşüncelerin çok fazla tesiri altında kaldı. Kabul ettiği mucizevi olaylar sadece vahiy ve onun ruhani olarak tefsir ettiği cennete yolculuktur.” (Gottfried, 2010, s. 336) Filibeli Ahmed Hilmi ayrıca Dozy karşı cevap verip Peygamberimizi savunurken farkında olmadan Onun bazı davranışlarının günümüz ahlaki ve toplumsal değerlerine uymadığını ifade eder. Bu durumda Peygamberin evrensel bir örnek olarak kabul edilmesi sıkıntılı bir düşünce olarak belirir. O, siyerde kabul edilen gerçekliklerin modern anlamda bir yorumunu yapar.

İzmirli İsmail Hakkı’nın *Siyer-i Celile-i Nebeviyesi* siyer ve hadis külliyyatının tekrardan gözden geçirilmesi gerektiği ve doğruluklarının kontrol edilmesi düşüncesini merkeze alır. Bundan dolayı bir kaynak tenkidi niteliği taşır.

Düzceli Yusuf Suad’ın *Akveümü’s-Siyer* adlı eseri büyük altı ciltlik bir eser olarak tasarlanmış olmasına rağmen 1909 yılında sadece beş fasikülü çıkmıştır. Yusuf Suad, eserini ilk kaynaklara dayandırır ve İbni Hişam, Taberi gibi eserleri merkeze alır. Kendinden öncekilerin yapmış oldukları kaynak tenkidine karşılık Yusuf Suad, çelişkili ve muhalif rivayetleri bir orta yol bularak birleştirmeye çabalar. Peygamberimize dair ortaya konan bütün menkıbevi, mucizevi rivayetleri bir araya getirerek ortaya koyar. Düzceli Yusuf’un bu eseri Abdullah Cevdet ve Kılıçzade Hakkı’nın şiddetli tenkidlerine maruz kalır.

Anonim bir eser olan *Kitab-ı Siyer-i Nebi* adlı eser Peygamberimizin hayatında savaşlar üzerine yoğunlaşan manzum bir eserdir. Eser, üslub olarak geleneksel niteliktedir ve ansiklopedik bilgiden ziyade popüler destan niteliği taşır. Hz. Muhammed’in yiğitliği, kahramanlığı, kafirleri nasıl dize getirdiği anlatılır. Bu eser “belki de şehirli entelektüel mahfillerde değil, taşralı derviş tekkelerinde veya Battalname gibi kiraathanelerde bile kabul gören tek metindir. Eser Abdülhamid’in hal’inden sonra tekrar basıldığına göre bu savaş zamanında bu tür hikayeye talebin varlığını gösterebilir. Fakat burada tartışılan kitapların arasında popüler, destansı epik, modern zamanlarda bile nisbeten cüzi/sathi değişmelere uğrayarak, en statik kalandır.” (Gottfried, 2010, s. 339)

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde artık siyer kitaplarında Peygamberin mucizelerine çok az yer verilecek ve mucizeler en aza indirgenecektir. “Artık siret kitaplarında Hz. Peygamberin mucizeleri giderek daha az sayıda yer alacak, zikredilenlerin anlatımı da harikuladeliğini giderek daha fazla kaybedecek, meselenin tabiatı müsait olmasına rağmen bazıları için maddi bilimsel açıklamalar ve yorumlar devreye sokulacak, Resulullah’ın yüksek manevi şahsiyeti ve beşerüstü vasıfları da aynı yönelişin beklenebilir bir uzantısı olarak zayıflayacaktır.” (Kara, 2010, s. 83-91) Bu anlamda Cumhuriyet sonrasında geleneği devam ettiren nadir eserlerden birisi de Necip Fazıl’ın *Çöle İnen Nur* adlı eseridir. Bütün bunlar nedeniyledir ki Cumhuriyet sonrasında halkın olağanüstü ilgisini çeken, birçok insan tarafından hararetle aranan bir siyer eseri ortaya çıkmamıştır. Bunda biraz da siyerlerin artık akademik bir tarzda yazılmasının büyük bir etkisi vardır. Bunlar soğuk ve canlılığını yitirmiş eserlerdir. Sadece tarihi gerçeklere dayalı olduklarından heyecana, tahkiyeye ve duygulara yer yoktur.

Bu dönemde her ne kadar siyer alanında yeni tarz eserler ortaya konsa da halkın teveccühü daha çok önceki dönemde yazılan eserlere olmuştur. Dönemin sık sık baskı yapan eserlerinden biri Muin el-Miskin’in kaleme aldığı *Mearicü’n-Nübüvve*’sini tercüme edenlerden Altıparmak Mehmed Efendi’ye nisbetle *Altıparmak Siyeri* olarak bilinen tercüme eseri ve diğeri de Bakı’nin Arapçadan tercüme ettiği İmam Kastalani’nin *Mevahibu’l-Ledünniye* adlı kitabıdır. (Uzun, 2009; ss. 324-325) Bu iki eser de Peygamberimizin insanüstü niteliklerini, bedeni ve ahlaki özelliklerini ele almıştır. XVII. Yüzyılda kaleme alınan *Veysi’nin Dürretü’l-Tac* adlı eseri edebi bir dille kaleme alınmış olup XIX. yüzyılda iki baskı yapmıştır. (Erkan, 1994, s. 33)

4. Cumhuriyet’ten Günümüze:

Cumhuriyet dönemi ile birlikte dinî eserler de yeni bir veçheye bürünmüştür. İslamiyet batıl fikirlerden, yanlış kanaatlerden arındırılacak, taassup ortadan kaldırılacaktır (İlk Mektepler Müfredat Programı, 1926, s. 45). İslamiyet ile beraber Peygamberimiz ve bunun öğrencilere nasıl anlatılacağı ise *Müfredat Programı*’nda şöyle ifade edilmektedir: “İslam dinini insanlara öğreten zat; Hz. Muhammed’dir. Hz. Muhammed’in hayatı ve ahlaki hakkında (muhtasar bir surette) yalnız tarihi hakikatler söylenecek, çocukları alakadar etmeyen tafsilattan sarf-ı nazar edilecektir. Mucizelerden ve harikulade menkıbelerden bahis olunmayacaktır.” (İlk Mektepler Müfredat Programı, 1926: 46). Bu çerçevede içerisinde Peygamberin ve din büyüklerinin ahlaki nitelikleri ön plana çıkarılmakta ve hurafelerden uzak, rasyonel bir Peygamber algısı ortaya konmak istenmektedir.

Mehmet Ziya’nın *Siyer-i Nebi*’si (Mehmet Ziya, 1926) Cumhuriyet döneminde yazılmış ilk siyer kitaplarından biridir. Bu kitap liselerde okutulmak üzere hazırlanmıştır. Eser Mekke ve Medine olmak üzere iki bölümden oluşur. Mekke dönemini anlatırken oranın ve Kabe’nin tarihinden bahsederek konuya giriş yapar. Sonra Mekke ve Medine dönemini detaya inmeden klasik kaynakların faydalanarak ele alır. Mehmed Ziya, eserinde Hz Muhammed’in peygamber olmadan önce ve sonra yaşanan olağanüstü olaylara ve mucizelere yer verir.

Yusuf Ziya Yörükân'ın *Peygamberimiz* (Yörükân, 1926) adlı eseri de ders kitabı mahiyetindedir. Bu eser de klasik siyer kitaplarıyla aynı çizgide olup aynı içeriklere sahiptir. Yazar eserini harita ve kroki gibi görsel malzemelerle destekleyerek konuları daha anlaşılır ve kalıcı bir şekilde okuyucuya aktarmaya çalışır.

Yazar eserine İslam öncesi Arabistan ve çevresini anlatarak başlar. Sonra soylar hakkında bilgi verir. Yörükân, mevcut eserinde kullanacağı hadis ve diğer rivayetleri Kur'an'a arz ederek siyerin Kur'an'dan bağımsız olarak ele alınamayacağını gösterir. (Özdemir, 2009, s. 436) Klasik kaynaklarda zikredilen bazı hadislerin tenkide muhtaç olduğunu ifade eder. Abdülmutilib'in çocuklarından bahsederken Peygamberimizin "Ben iki kurban oğluyum" şeklindeki hadis buna iyi bir örnektir. (Özdemir, 2003, s. 435) Yazar Mirac'ın rüyada değil gerçek hayatta cereyan ettiği kanaatinde.

Bir siyer kitabı olmamasına rağmen Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri* adlı eserinin bir bölümünde Peygamberimiz ve Onun hayatı ile alakalı bilgiler verilmektedir. Yazar bu eserinde Peygamberin ahlaki erdem ve faziletlerine oldukça fazla yer vermiştir. Hz. Muhammed'in insanlar tarafından sevilen bir kişi olduğunu, yalan söylemediğini, ahlaklı ve dürüst olduğu için Hz. Hatice ile evlendiğini, kimseye minnet etmeden ticaret yaparak kendi ekmeğini kendisinin kazandığını anlatır. Öksüz ve yetim kalmasına rağmen hiç bıkmadan çalışmış ve hedefine ulaşmıştır. Gölpınarlı buradan hareketle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun önemine değinir ve bu kuruma üye olup yardım eli uzatılması gerektiğini ifade eder. (Gölpınarlı, 2005, s. 31) Hicret olayını da İstiklal Harbi ile benzerlik kurarak anlatır. Dinin vatansız olamayacağını ifade eden Abdülbaki Gölpınarlı, İstiklal harbinde mücadele edip vatani kurtarmamış olsa idik devletimizin ve hükümetimizin yok olup dinimize yaşamamızın imkansız olacağını söyler. (Gölpınarlı, 2005, s. 31) Böylelikle öğrencilere vatan sevgisi aşılamayı amaçlar.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlattırılan *Tarih II Orta Zamanlar* (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti; 1931, s. 93) isimli eserin bir bölümünde Peygamberimizin hayatı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu eserde oryantalist bir dil ve üslup kullanılmıştır. Eserde yer alan "Muhammed denilen şahıs..." (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti; 1931, s. 93) ifadesi bunu net bir biçimde ortaya koyar. Kitabın yazarları sanki bu ifade ile anlattıkları şey ve kendileri arasında bir mesafe koymaya çalışırlar. *Tarih II Orta Zamanlar* adlı eserde Peygamberimizin ahlaki yönünü ön plana çıkarmakla birlikte müteşebbis, yenilikçi ve terakkiperver bir insan olarak ifade edilir. "Muhammed hayatında her günün icabatına göre muvafık çare ve tedbirler tatbik ederek İslam cemaatini muvaffakiyetle idare ederdi. Eğer O, Arabistan haricindeki kavimlerle temasa girseydi ihtimal ki birçok yenilikler ve değişiklikler yapacaktı. Çünkü O, son derece terakkiperver bir ruha malikti. Sistemini daima muhitin icaplarına göre ıslah ve tatbik etmeye amade idi... Muhammed'den sonra İslam aleminde görülen durgunluk ve tedenni sebebi Muhammed'de değil onun haleflerinin Muhammed'in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aranmalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti'ni devrinde hakkıyla idrak edilmiş ve icabı yapılmıştır." (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti; 1931, s. 118) Peygamber insanları, Arapları ıslah için gelmiştir. "Muhammed namuskar ve menfaat fikrinden ari olarak ortaya atıldı. Onun gayesi muhitinin ahlakını, dinini ve ictimai hayatını ıslah etmektir." (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti; 1931, s. 91) Eserde ilginç bir şekilde vahyin Cebrail aracılığı ile geldiğine dair bir bilgi yer almadığı gibi vahyin gelişi de anlatılmamıştır. Ancak İslam'dan önce de vahiy ve ilham fikrinin Araplar arasında var olduğu belirtilir. Hicret olayını "Muhammed, Mekke'den Medine'ye 622 yılında kaçtı, buna Hicret denildi" (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti; 1931, s. 90) şeklinde ifade eder.

Eserin ilginç olan bir iddiası da İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesinden sonra yayıldığı bundan önce ise Mekke ve Medine'ye hapsediği iddiasıdır. Ancak eserin yayınlandığı ve yıl ve eseri yayınlayan kurum dikkate alındığı zaman dönemin kültür ve düşünce propagandasına uygun bir içerik arz ettiği görülür.

Cumhuriyet döneminde Peygamberimiz ve dönemini anlatan eserler bize şu şekillerde ulaşmıştır: (Koçyiğit, 2010, ss. 59-60)

1-Peygamberin hayatını anlatan müstakil siyer kitapları

2-Peygamberin, aile reisliğini, devlet adamlığını, komutanlığını, merhamet ve hoşgörüsünü ön palan çıkaran eserler

3-Bilimsel araştırmalar, tezler, makaleler, dergi özel sayıları

4-Peygamberler tarihi kitaplarındaki Hz Muhammed ile alakalı bölümler

5-Hadis, tefsir, fıkıh, kelam vb. İslam düşüncesi disiplinlerindeki eserlerde yer alan bilgiler

6-Edebi metinler, vaazlar ve irşad kitaplarında verilen bilgiler.

Peygamberin hayatını anlatan siyer kitaplarını üç kategoride toplamak mümkün: (Koçyiğit, 2010, s. 61)

1-İlmi Siret Literatürü: Yüksek lisans, doktora çalışmaları, tebliğler ve makaleler.

2-Popüler Siret Literatürü: Daha çok Hz. Muhammed'in kişiliğini, hayatını tanıtmak, onu insanlara sevdirmek için yazılan ama ilmi bir kaygı gütmeyen eserler.

3-Peygamberin hayatını edebi türlerle (şiir, nesir, hilye, naat, mevlid vb.) anlatan siyerler.

Cumhuriyet dönemi öncesinde yaşanan yenileşme düşüncesi Cumhuriyet sonrasında da devam eder. Telif siyer eserlerinde ciddi bir duraklama olduğu gibi tercüme eserlerde de aynı durum geçerlidir. Hüseyin Cahit, Cumhuriyet'in ilanının ardından L. Caetani'nin eserini *İslam Tarihi* ismiyle çevirip yayınlar. Neşet Çağatay ise C. Brockelman'ın eserini *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi* ismiyle 1954 yılında dilimize aktarır.

Dönemin dikkat çeken diğer bir eseri de Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe'ye kazandırılan, Süleyman en-Nedvi ve Mevlana Şibli'nin kaleme aldıkları beş ciltlik *İslam Tarihi*'dir. (Şibli-Nedvi, 1928) Doğrul, eserin ilk cildini "Peygamberimizin Sîreti", ikinci cildini "Peygamberimizin Risâleti ve Şahsiyeti", üçüncü de dördüncü ciltlerini "Peygamberimizin Rûhânî Hayatı" isimleriyle tercüme etmiştir. Daha sonra Süleyman Nedvî'nin Hz. Âişe ile alakalı eserini de "İslâm Tarihi Asr-ı Saâdet: Hazreti Âişe" adıyla dilimize kazandırarak eseri beş cilt olarak tamamlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşanan bu duraklama daha sonra 1950'lerden itibaren değişmeye başlar. 1956 yılında Osman Keskiöğlü ve Ahmet Himmet Berki *Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed'in Hayatı* adlı bir siyer kaleme alırlar. Bu eserin önsözünde insanların Peygamberimizin hayatını batılı yazarlardan öğrenmek zorunda kalmamaları için ve bu alanda ortaya çıkan bir ihtiyaca binanen bu eseri yazdıklarını belirtirler. Hz. Muhammed'in kötüleşen, ahlaksızlaşan dünyayı kurtarıcı bir misyonu olduğunu ifade ederler.

Zekai Konrpa, İmam-Hatip okulları için hazırlamış olduğu *Peygamberimizin Hayatı* isimli eserinde sade, basit bir anlatımı tercih eder. Bu eserinde Konrpa, mucizeleri törpülemiş, hamasetten uzak durmaya çalışmıştır. "Hatta mucizevi rivayetleri naklederken rivayeti 'tarihler naklederler' ifadesiyle verdikten sonra kendi kanaatini başka kaynaklardan naklettiği rivayetlerle ortaya koymaya çalışır." (Utku, 2010, s. 77)

Asım Köksal, *İslam Tarihi* (Köksal, 2013) adlı eserinde Peygamberimizin hayatını ana kaynaklara dayanarak detaylı bir şekilde ele almıştır. Hayati Ülkü, tarafından kaleme alınan *İslam Tarihi* (Ülkü, 2008) adlı eser ise ilmi olmaktan ziyade basit bir dille, geniş halk kitlelerinin anlayabileceği tarzda hazırlanmıştır. Mustafa Necati Bursalı'nın *Alemlere Rahmet Hz. Muhammed Aleyhisselam* (Bursalı, 1996) ve Ahmet Lütfi Kazancı'nın *Saadet Devrin*'den (Kazancı, 2001) isimli eserleri de aynı nitelikte olup geniş bir kesim dikkate alınarak kaleme alınmıştır.

1960'lardan sonra yapılan Ortadoğu merkezli ve özellikle de İhvan-ı Müslümin hareketi mensuplarının eserlerinden yapılan çeviriler siyer ile alakalı olarak yeni bir hareketlilik ve ivme kazandırır. Bu eserlerde özellikle Peygamberimizin etrafında oluşturulan "saygı edebiyatı" nedeniyle Müslümanların Onunla aralarına bir mesafe koydukları, salavat getirerek, mevlid okuyarak Peygambere bağlı olunamayacağı ifade edilir. Siyer bir hikayeler yığını değildir. Böyle yaparak Hz. Muhammed'e ulaşılmaz aksine ondan daha da uzaklaşılır. (Gazali, 2000, s. 9) Bu nedenle Peygamberin örnek hayatı yeniden ele alınarak insanlara anlatılmalıdır.

Muhammed Hamidullah Peygamberimizin hayatını sadece Mekke-Medine-Taif üçgeninde değil, bütün bir Hicaz ve Arap yarımadasını merkeze alarak bir siyer kaleme alır. Peygamberin nübüvvetini bir şehrin değil dünyanın bir olayı olarak görüp öyle değerlendirir. Hz. Muhammed merkezinde yaşanan olayların çevredeki yankılarının izini sürer, dönemin dünyasının genel durumunu ihmal etmez. Onun hayatını klasik siyer kitaplarındaki gibi menkıbevi olarak değil rasyonel ve akli izahlarla açıklamaya çalışarak ele alır. Efendimizi takdim ederken Onun mucize boyutundan ziyade, insani yönünü ve dini öğretisini ön plana çıkarır. Hamidullah mucizelerle ilgili olarak ihtiyatlı bir yaklaşım sergileyerek mantuksal tutarlılığı öne çıkarıp ciddi bir elemeye tabi tutar. (Özdemir, 2003, s. 154)

1980 sonrasında ise siyer yazıcılığı müthiş bir ivme kazanmıştır. Bunda en büyük etkilerden birisi de hiç kuşkusuz Kutlu Doğum Haftası programlarıdır. Bu etkinlik vesilesiyle birçok program, kitap, broşür, makale kaleme alınmış ve yayınlanmıştır.

Martin Lings'in *Muhammed: His Life Based on the Earliest Sources* adlı eserinin *Hz. Muhammed'in Hayatı* ismiyle dilimize kazandırılması bu dönemin siyer açısından dikkat çeken önemli bir olaydır. Bu eser dil, üslub ve içerik olarak büyük ilgi görmüş ve günümüze kadar birçok kez basılmıştır. Yazar bir araştırmacı titizliği ile çalışmış ancak edebiyatçı kimliğini de kullanarak bir araya getirmiş olduğu malzemeyi güzel bir dille işlemeyi bilmiştir.

Son dönemde yaşadığımız hayatla Hz. Peygamber devri arasında bir ilişki kurulup sorunları ve bu sorunların çözümünü o devirde aramak gibi bir gayret belirlemektedir. Bunun yanında ayrıca Peygamberin hayatının belli bir noktasına odaklanan çalışmalar da ön plana çıkmaktadır. Ancak bu çalışmalar genel olarak akademik nitelik taşımaktadır. Örneğin; Celal Yeniçeri tarafından hazırlanan *Peygamber, Devlet Başkanı ve Aile Reisi Hazreti Muhammed Yaşadığı ve Yön Verdiği Hayat* (Yeniçeri, 2000) adlı eser isminden de anlaşıldığı üzere O'nun aile hayatını merkeze alır. Bunun haricinde; *Kamu Hukuku Açısından Hazreti Peygamberin Gayri Müslimlerle İlişkileri* (Bostancı, 2001), *Hz. Peygamberin Hayatında Ticaret Tebliğ İlişkisi* (Aydın, 2006) gibi eserleri de buna örnek olarak gösterebiliriz.

Günümüzde ise siyer ile alakalı büyük bir yekun tutacak literatür oluşmuş ve oluşmaya da devam etmektedir. Son dönemde bu alanda yayınlanan ve öne çıkan bazı Türkçe telif eserler şunlardır: Mustafa İslamoğlu'nun *Üç Muhammed* (İslamoğlu, 2005), İbrahim Sarıçam'ın *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Sarıçam, 2012), Celaleddin Vatandaş'ın hazırlamış olduğu iki ciltlik *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*(Vatandaş, 2012), Mehmet Azimli'nin *Siyeri Farklı Okumak* (Azimli, 2011), Hüseyin Alan'ın *Siyerin Gölgesinde 1* (Alan, 2014), Salih Suruç'un *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed* (Suruç, 2014), *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam* (Heyet, 2006), Adem Apak'ın *İslam Tarihi 1* (Apak, 2007). Bu siyer kitaplarından Salih Suruç ve Mustafa İslamoğlu'nun eserleri hariç diğerleri akademik bir nitelik taşımaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz eserlerin yanında bir de yakın dönemde Türkçeye tercüme edilen birçok siyer yayınlanmıştır. Tercüme edilen bu kitaplar genel olarak akademik bir nitelik arz etmektedir. Bunlardan bazılarının isimleri şöyledir: Ramazan el-Buti-*Fıkhu's-Sire* (el-Buti, 2012), Ebu Halil Şevki-*Siyer Atlası* (Ebu Halil, 2007), Münir Muhammed Gadban-*Nebevi Hareket Metodu* (Gadban, 2013), Hasan en-Nedvi-*Rahmet Peygamberi* (en-Nedvi, 2013), İzzet Derveze-*Kur'an'a Göre Hz.*

Muhammed'in Hayatı (Derveze, 2012), *Muhammed Heykel- Hz. Muhammed'in Hayatı* (Heykel, 2011), *Montgomery Watt- Hz. Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı* (Watt, 2001).

5. Sonuç

Tanzimat sonrasında yazılan siyer kitaplarında dikkat çeken şey dönemlerine göre vurgularının değişmesidir. Peygamber bazen devrimci, bazen kurtarıcı bazen de ıslahatçıdır. Peygamberimizin hayatı her devirde devrin siyasi ve düşünsel egemenleri tarafından kendilerine uygun yönleri ön plana çıkarılarak anlatılmıştır. Cumhuriyet döneminde ahlaki ve vatansever bir peygamber, II. Mahmud döneminde bir ordu komutanı olması gibi.

Tanzimat sonrasında siyer kitaplarında meydana gelen değişimler içeriklerin daha akademik ve ansiklopedik bir hale gelmesine zemin hazırlarken halk arasında yaygınlık kazanan popüler ve destansı nitelikteki anlatılar göz ardı edilmeye başlar. Bu nedenle bu tarz yazılan Kısas-ı Enbiya, Kitab-ı Siyer-i Nebi gibi eserler halk arasında daha fazla rağbet görüp yaygınlık kazanırlar. Böyle eserlerin hitap ettiği insanlar sosyal değişimler, toplumsal sarsıntılar devam etse de onlar bu kervana dahil olmayıp diretirler. Halbuki diğer yanda dini anlamda reformist yeni yaklaşımlar belirir ve değişen dünyada ona uygun yeni refleksler geliştirilir ya da değişimlerin meşrulaştırıcı bir unsuru olarak kullanılır. Ancak unutulmaması gereken şey Peygambere dair halk arasında oluşan imaj siyerlerden ziyade mevlid kanalıyla olmuştur.

Cumhuriyet öncesindeki menkıbevi siyer çalışmaları Cumhuriyet sonrasında özellikle de 60'lardaki çeviri hareketliliğinden sonra akademik siyer çalışmalarına bırakılmıştır.

Sonuç olarak tarihe yön veren insanlarla alakalı olarak oluşturulan efsanevi, menkıbevi unsurlar Peygamberimizin hayatı için de geçerli olmuş ve siyer çalışmalarının içinde bir sürü mitolojik, menkıbevi unsur yer almıştır. İlginç olan halkın bu unsurları barındıran eserlere göstermiş olduğu rağbettir. Oluşturulmak istenen gerçeklerden ziyade duygusal bir dünya algısıdır. Önemli olan orada yaşanmışlık değil duygusal atmosferdir.

Günümüzde ortaya çıkan sorun siyer eserlerinin dilinin edebi bir forumda olup duygusal olan üzerinde hareket etmesi mi yoksa tarihsel olandan hareket etmesi mi? Eğer tarihsel olan merkeze alınırsa halk göz ardı edilecek eğer edebi olan dikkate alınırsa bu sefer gerçekler göz ardı edilecektir.

Edebi olarak isimlendirdiğimiz eserlerde tarihi hakikatleri bulmak gibi bir beklentimiz olamaz. Bunlar insanların gönül dünyalarına hitap ederler. Bundan dolayı bu eserleri ilmi kriterler çerçevesinde değerlendirip eleştirmek bir fayda sağlamaz. Ancak şunu bilmemiz gerekir ki bu edebi metinlerin tesiri çağları aşabilecek bir kudrette olup günümüze kadar gelmektedir. Bundan dolayı bu eserlerde zihin değil duygu ön plandadır. Buna en iyi örnek Necip Fazıl'ın *Çöle İnen Nur* ve Nezihe Araz'ın *H. Muhammed* adlı eserlerdir. Cumhuriyet sonrasında Çöle İnen Nur haricinde standart olanın üstünde bir ilgi ile karşılaşılan tek eser Martin Lings'in *H. Muhammed'in Hayatı* adlı eseridir. Gönül ister ki hem ilmi hem de edebi olarak herkesin okuyabileceği bir siyer kitabı yazmak mümkün olsun.

Akademik olarak yazılan siyerlerin bir kısmı sohbet, vaaz niteliğinde olup bir üslub yakalayamamaktadırlar. Veya kullanılan ifade ve başlıklar sloganik ve içeriği boş şeyler olabiliyor. Bazen de başlık içeriği ifade etmiyor, onu karşılamıyor.

Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle yapılan çalışmalar hem iyi hem kötü sonuçlar doğurmuştur. İyi olan taraf Peygamberimizin hayatı ve onunla alakalı şeyler geniş halk kitlelerine ulaşma imkanı sağlar. Ancak bu çalışmaların neredeyse hiçbiri siyer için bir katkı sağlamaktan ziyade birbirinin tekrarı olan yazılardır.

Gözardı edilmemesi gereken bir şey de siyerin bir biyografi veya bir hayat hikayesinden farklı olduğudur.

KAYNAKÇA

- Ağırakça, Ahmet. (1986). "Ahmed Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefasının İslam Tarihi Kaynakları", Ahmed Cevdet Paşa Semineri Bildiriler, İstanbul.
- Kazancı, Ahmet Lütfi (2001-2003). Saadet Devrinden I-VI, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, Hasan (2012). "Hz. Peygamber ile İlgili Türler", Türk İslam Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Alan, Hüseyin (2014). Siyerin Gölgesinde 1, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Andı, M. Fatih (2010). "Modern Edebiyatta Hz. Peygamberi Anlatmak", Siyer-Edebiyat İlişkisi, Meridyen Kitaplığı, İstanbul.
- Apak, Adem (2007). İslam Tarihi 1, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Erkan (2011). Hz. Peygamberin Hayatında Ticaret Tebliğ İlişkisi, Ravza Yayınları, İstanbul.
- Azimli, Mehmet (2011). Siyeri Farklı Okumak, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Beydilli, Kemal (1995). Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Bostancı, Ahmet (2001) Kamu Hukuku Açısından Hazreti Peygamberin Gayri Müslimlerle İlişkileri, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tahir, (1914-1923). Osmanlı Müellifleri, cilt II, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Bursalı, Mustafa Necati (1996). Alemlere Rahmet Hz. Muhammed Aleyhisselam, Çelik Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir (2010). "Gelenekte Kutsal Peygamber Anlatıları", Siyer-Edebiyat İlişkisi, Meridyen Kitaplığı, İstanbul.
- Derveze, İzzet (2012). Kuran'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, Düşün Yayınları, İstanbul.
- Ebu Halil, Şevki (2007). Siyer Atlası, Fecr Yayınları, Ankara.
- el-Buti, Ramazan (2012). Fıkhu's-Sire, Bilge Adamlar, İstanbul.

- en-Nedvi, Hasan (2013). Rahmet Peygamberi, İz Yayınları, İstanbul.
- Eraslan, Sibel (2010). “Uzaktan Sevmek Hadisesi”, Siyer-Edebiyat İlişkisi, Meridyen Kitaplığı, İstanbul.
- Erkan, Mustafa (1994). “Dürretü’t-Tac”, DİA, cilt X, İstanbul.
- Gadban, Münir Muhammed. Nebevi Hareket Metodu, Düşün Yayınları, İstanbul.
- Gazali, Muhammed (2000). Fihisi’-Sire, Risale Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2005). Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri, İstanbul.
- Gottfried, Hagen (2010). “Kumandan Olarak Peygamber Hz. Muhammed”, Çev. Dr. Gülgün Uyar, İstem, sayı 15.
- Heykel, Muhammed (2011). Hz. Muhammed’in Hayatı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- İlk Mektepler Müfredat Programı, (1927). TC. Maarif Vekaleti Yayın Müdürlüğü Arşivi Kütüphanesi, İstanbul.
- İslamoğlu, Mustafa (2005). Üç Muhammed, İki Tasavvur Bir Gerçek, Düşün Yayınları, İstanbul.
- Kara, İsmail (2005). “Dini Tarihimiz Açısından Hamidullah’ın Eserlerinin Türkçeye/Türkiye’ye İntikali ve Tesirleri”, Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Muhammed Hamidullah Sempozyumu, Bursa.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, (1964). Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara.
- Koçyiğit, Tahsin (2012) “Türkiye’de Siyer Yazıcılığının Tematik Serüveni Üzerine Bazı Tesbitler”, Siret Sempozyumu-1-Türkiye’de Siret Yazıcılığı, Ankara.
- Köksal, M. Asım (2013). Hz. Muhammed ve İslamiyet I-IV, Işık Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Ziya (1926). Siyer-i Nebi, İstanbul.
- Musahibzade Mehmed Memduh (1917). Gazavat-ı Celile-i Peygamberi (Muharebat), Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul.
- Numani, Şibli-Nedvi, Süleyman (1928). İslam Tarihi Asr-ı Saadet, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.
- Özdemir, Mehmet Nadir (2009). “İslam Dini Tarihi isimli Eseriyle Yusuf Ziya Yörükkan’ın Siyer Metodolojisine Katkıları”, Darulfunun İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri.
- Özdemir, Mehmet (2007). “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, Milet ve Nihal, sayı 3.
- Özdemir, Mehmet (2003). “Siyer Yazıcılığındaki Değişim Üzerine”, Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam, 2002 Yılı kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, TDV, Ankara.
- Öztürk, Ali “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, İslami İlimler Dergisi, Aralık 2007.
- Sarıçam, İbrahim (2012). Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, DİB, Ankara.
- Schimmel, Annemarie (2002) “Müslüman Hayatının ve Düşüncesinin Bir Merkezi Olarak Hz. Muhammed”, Tasavvuf, sayı 9.
- Seyfettin, Erşahin “Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kıyas-ı Enbiyalar: Kıyas-ı Rabguzi Örneği”, Diyanet İlmi Dergi Hz. Muhammed Özel Sayısı, Ankara 2000.
- Suruç, Salih (2014). Allah’ın Elçisi Hz. Muhammed, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tergip, Ayhan (2010) “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3, Issue 15.
- Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (1931). Tarih II Orta Zamanlar, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Utku, Nihal Şahin (2010). “Prototip Modern Siyerler ve Peygamber Algısı”, Siyer Edebiyat İlişkisi, Meridyen Kitaplığı, İstanbul.
- Uzun, Mustafa (2009). “Türkçe Siyer Kitapları”, Siyer Maddesi, DİA, cilt XXXVII, İstanbul.
- Ülkü, Hayati (2008). İslam Tarihi, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- Vatandaş, Celaleddin (2012). Hz. Muhammed’in Hayatı ve İslam Devleti, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Watt, Montgomery (2001). Hz. Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Yeniçeri, Celal (2000). Peygamber, Devlet Başkanı ve Aile Reisi Hazreti Muhammed Yaşadığı ve Yön Verdiği Hayat, İFAV, İstanbul.
- Yörükkan, Yusuf Ziya (1926). Peygamberimiz, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul.